

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	747
Land:	Somalia
Kilde:	Regeringskansliet, Utrikesdepartementet
Titel:	Somalia - Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2019
Udgivet:	18. december 2019
Optaget på baggrundsmaterialet:	28. april 2020

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Somalia – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2019

I. SAMMANFATTNING

Somalia befinner sig alltså i en återuppbyggnadsfas efter decennier av inbördeskrig. Sittande regering kom till makten 2017 efter en mer inkluderande, om än långt ifrån demokratisk, valprocess än vad som varit fallet tidigare. Förberedelser pågår inför allmänna val 2020/2021. Säkerhetsläget och politisk oenighet utgör fortsatt stora utmaningar.

De kränkningar och övergrepp av de mänskliga rättigheterna som alla parter gör sig skyldiga till i den pågående konflikt mellan regeringen, understödd av Afrikanska unionens fredsinsats i Somalia (AMISOM), och den islamistiska väpnade gruppen Al-Shabaab är omfattande och svåröverblickbara. Den somaliska regeringen har alltså begränsad kontroll över delar av södra och centrala Somalia. Al-Shabaab fortsätter att begå grova övergrepp såsom kidnappningar, våldtäkter, urskillningslöst våld och tvångsrekrytering av barnsoldater i dessa områden.

Godtyckliga frihetsberövanden sker regelmässigt av regeringsstyrkor, regionala myndigheter, säkerhetstjänsten, klanmiliser och Al-Shabaab. Säkerhetstjänstens verksamhet är inte reglerad i lag och insynen i dess insatser är minimal. Frihetsberövanden av och mord på journalister förekommer.

Tillgången till formell rättvisa är mycket bristfällig, särskilt på landsbygden, även om viss förbättring skett bland annat genom inrättande

av mobila domstolar. Många fall avgörs alltså genom informella och kollektiva sedvanesystem (xeer) eller sharia. Korruptionen är omfattande. Somalia har höga nivåer av konfliktrelaterat och annat sexuellt och könsrelaterat våld, inklusive en mycket utbredd förekomst av kvinnlig könsstympning. Ett utkast till ny nationell sexualbrottslagstiftning finns men dess antagande har fördröjts avsevärt efter motstånd från religiösa och traditionella ledare. I Somaliland och Puntland finns sexuallagstiftning på plats och antalet anmälda sexualbrott är på uppgående vilket kan ses som ett tecken på begynnande attitydförändring. Homosexualitet är förbjudet enligt lag.

Fattigdomen är utbredd och återkommande perioder av torka förvärrar de humanitära utmaningarna. Antalet internflyktingar, varav majoriteten kommer från redan marginaliserade befolkningsgrupper, växer och uppskattas till 2,6 miljoner människor. De saknar ofta tillgång till bland annat adekvat boende, sanitet, vatten och tillgång till säkerhet och rättvisa. Samhällstjänster som hälso- och sjukvård och utbildning har stora brister. Tillgången är ojämnt fördelad och tjänster tillhandahålls ofta av privata och humanitära aktörer med begränsad statlig översyn.

II. RÄTTSSSTATENS PRINCIPER

Den somaliska interimskonstitutionen, som antogs 2012, garanterar ett oberoende rättsväsende. Utformning av den slutgiltiga modellen för rättsväsendet är föremål för diskussion mellan den federala och delstatsnivån. En nationell kommission för de mänskliga rättigheterna stipuleras av konstitutionen och lagstiftning för dess inrättande har antagits. Kandidater nominerades i början av 2018 men de har ännu inte godkänts av regeringen.

Rättsväsendet lider av bristande infrastruktur, kapacitet och omfattande korruption. Säkerhetsläget försvårar allmänhetens tillgång till rättsväsendet. Rättsskipning i domstolar undermineras av svaga eller obefintliga tillsynsmekanismer samt klanpolitiska intressen, vilket i sin tur undergräver systemets legitimitet. Klan- och andra politiska intressen påverkar även tillsättning av domare och andra ämbetsmän. Det svaga formella rättsväsendet konkurrerar med informella och kollektiva sedvanesystem (xeer) och religiös lagstiftning (sharia). Xeer består av

normer och regler för att lösa konflikter inom och mellan klaner och negligerar ofta individuella rättigheter och skyldigheter.

De som tillhör klaner med mindre inflytande eller saknar klantillhörighet är marginaliserade och har sämre tillgång till rättsskipning i det informella rättssystemet. Kvinnor har inget mandat att agera inom xeer utan måste företrädas av manliga släktingar. Kvinnor har i många aspekter även svagare skydd inom sharia. Militärdomstolar dömer stundtals även i civilrättsliga fall, där svarande sällan har tillgång till juridiskt ombud och saknar möjlighet att överklaga.

Samhällsinstitutioner på nationell och delstatsnivå är under uppbyggnad men tillgång till grundläggande samhällsservice är fortfarande mycket begränsad i stora delar av landet. Interimskonstitutionen är under översyn. Korruptionen i Somalia är utbredd och omfattande. Landet rankades på sista plats bland 180 rankade länder i *Transparency International*s korruptionsindex år för år 2018. Den federala regeringen och delstaterna har i dagsläget inte tillräckliga förvaltningsstrukturer och processer för att effektivt förhindra och bekämpa korruption.

Begränsade resurser att betala lön till statsanställda bidrar till problemet, samtidigt som korruptionen underminerar såväl politiska som statsbyggnadsprocesser. President Farmajo kom till makten på en anti-korrupsionsagenda och hans regering har vidtagit vissa åtgärder för att minska utrymmet för korruption, framförallt genom reformer av det offentliga finansiella systemet. Särskilt viktig är att försöka få bukt med korruptionen inom säkerhetssektorn då den 2018 stod för hela 36 procent av de statliga utgifterna.

En antikorrupsionskommission som enligt interimskonstitutionen ska inrättas har ännu inte upprättats. En riksrevisionsfunktion existerar men institutionen är svag. Diskriminering är informellt institutionaliserad i offentligt beslutsfattande och representation. En bidragande orsak till detta är att de fyra mest inflytelserika klanerna gynnas på bekostnad av övriga klaner och individer som saknar klantillhörighet.

Rättssäkerhet

Rättsväsendet är i stora delar dysfunktionellt eller obefintligt och tenderar att domineras av eliter. Rättskedjans olika delar håller på att byggas upp ånyo men bristerna är alltför stora. Tvistlösning sker i stor utsträckning genom tillämpning av informella rättssystem och sharia. I vissa delar av landet lämnas många civila fall att prövas av militärdomstolar. Interimskonstitutionen slår fast principen om att anses oskyldig till dess motsatsen bevisats samt att höras av domstol inom 48 timmar från gripande. Dessa rättigheter respekteras dock sällan av myndigheterna.

Trots vissa framsteg inom säkerhetssektorreform agerar lokala miliser fortfarande utanför federal och regional kontroll. Framsteg görs på federal och regional nivå för att implementera ett nationellt ramverk för den civila polisen.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Straffriheten är utbredd och drabbar i hög grad marginaliserade grupper som står utanför det klanbaserade systemet för ansvarsutkrävande och som regel saknar representation i det formella rättssystemet. Straffrihet för övergrepp mot och kränkningar av de mänskliga rättigheterna är mycket vanligt. Exempelvis har rättsliga åtgärder för mord begångna i samband med valet 2017 vidtagits i endast två av 44 dokumenterade fall. I båda fallen skedde prövningen i militärdomstol. Av åtta mord på journalister, begångna mellan augusti 2016 och juli 2018, har ett utretts och lett till fällande dom.

En amnestipolicy finns på plats sedan 2016. Policyn exkluderar förövare av övergrepp på och kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Dokumentet saknar referens till minderåriga. Lagstiftning avseende amnestier är under utarbetande. Hittills har amnestier utfärdats på ad hoc-basis, genom offentliga uttalanden, utan tydliga kriterier för vilka som omfattas och med avsaknad av restriktioner vad gäller kränkningar av och övergrepp på de mänskliga rättigheterna. Amnestier ses som ett instrument för att få fler att lämna Al-Shabaab och ta avstånd från våldsam extremism men omintetgör i praktiken möjlighet till rättvisa och kompensation för konfliktens offer.

Kvinnor som utsätts för sexuellt våld tvingas ofta att gifta sig med förövaren. Ny sexuallagstiftning har antagits i Somaliland och i Puntland där investeringar har gjorts med svenskt stöd i den kriminaltekniska kapaciteten att utreda sexualbrott.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Somalias interimskonstitution stadgar maktindelning mellan presidenten som statsöverhuvud, den exekutiva makten under ledning av en premiärminister, ett parlament med två kamrar och ett domstolsväsende bestående av domstolar på federal och delstatsnivå. Parlamentets båda kammare ska enligt interimskonstitutionen väljas genom allmänna val. Presidenten utses sedan av parlamentet. Rollfördelningen mellan parlamentets båda kammare är idag oklar, liksom fördelningen av befogenheter och ansvar mellan de olika grenarna av den exekutiva makten.

Det senaste valet till presidentposten och parlamentets under- samt överhus genomfördes 2016–2017. Säkerhetssituationen omöjliggjorde allmänna val. Då konstitutionen var ofullkomlig och vallagstiftning saknades förhandlades valprocessen parallellt med dess genomförande. Inrättande av institutioner och tillsättningen av positioner inom dessa skedde på ad hoc-basis och utan tillräcklig transparens vilket skadat valprocessens legitimitet. Kvinnor, personer med funktionsnedsättning, små klaner, minoritetsgrupper och civilsamhället hade begränsad möjlighet att delta i konsultationerna kring valmodell. Dessa grupper hade heller ingen möjlighet att bevaka valprocessen då den helt vilade på klanstrukturer.

Valet till underhuset skedde genom en process där 14 025 klanäldste utsåg 275 ledamöter baserat på en formel som gav de fyra mest inflytelserika klanerna (hawiye, darod, dir och rahanwein) jämnstor representation medan övriga klaner fick dela på resterande mandat. Systemet är kritiserat. Systemet har också varit till nackdel för kvinnor, då män av tradition ses som mer lämpliga att företräda klanens intressen. Som en funktion av detta system representerar parlamentet framförallt

klanintressen. Dess resurser och förmåga att utöva verklig översyn och kontroll är begränsade.

Överhusets 54 medlemmar utsågs av representanter för de sex delstaterna och dess olika regioner. Konstitutionen garanterar alla delstater lika många representanter i överhuset. Benadir-regionen, som inkluderar huvudstaden Mogadishu, saknar representation i överhuset då den provisoriska konstitutionen inte klargör regionens status inom federationen. Då den är en av de folkrikaste regionerna så innebär detta att en stor del av befolkningen saknar företrädare i parlamentets andra kammare.

Dagens parlament består av ca 22 procent kvinnor vilket är en högre andel än i något tidigare somaliskt parlament. Ett utkast till ny vallagstiftning ålägger de politiska partierna att konstruera sina partilistor på ett sätt som garanterar jämlik etnisk representation samt minst 30 procent kvinnor i det slutgiltiga valresultatet. FN dokumenterade 65 fall av kränkningar av och övergrepp på de mänskliga rättigheterna under valperioden 2016–2017. Av dessa var 44 fall av valrelaterade mord, rapporterade under perioden augusti 2016 till februari 2018. Al-Shabaab anklagades för att ligga bakom de flesta mord men tog endast på sig ansvaret för åtta av fallen. Offren var kandidater, medlemmar av statliga valorgan och klanäldste involverade i kampanjer, röstningsprocessen eller bådadera.

Allmänna val planeras till 2020–2021. Vägkartan inkluderar antagande av ett juridiskt ramverk för nationella val. En valkommission är på plats med ansvar för genomförande av val, inklusive väljarregistrering samt identifiering av och säkerhetsarrangemang kring vallokaler.

Kommissionen saknar dock resurser och politiska motsättningar har försenat antagandet av ny vallagstiftning. Delstatsparlamenten och de regionala presidenterna tillsätts i enlighet med regionalt framtagna procedurer, vilka skiljer sig åt mellan delstaterna. Endast Somaliland har genomfört allmänna val. Mutor i form av röstköp i samband med olika valprocesser är vanligt förekommande. En av presidentkandidaterna i South West State, tidigare högt uppsatt ledare i Al-Shabaab, greps på oklara grunder och förhindrades att delta i valet i december 2018. En ny delstatspresident i Puntland valdes i januari 2019 under lugnare förhållanden men dock inte genom allmänna demokratiska val.

Det civila samhällets utrymme

En lagstiftning för civilsamhällesorganisationer håller på att tas fram av regeringen i konsultation med delstaterna. Med undantag för de områden som kontrolleras av Al-Shabaab tillåts i regel fri anslutning till de civilsamhällesorganisationer som finns i landet. Enligt FN råder själv censur inom civilsamhället som undviker att engagera sig i känsliga frågor. De flesta civilsamhällsorganisationer arbetar främst med spörsmål relaterande till social utveckling och endast i mindre utsträckning med påverkansarbete och utkrävande av ansvar från myndigheter. Representanter ur civilsamhället har inkluderats i konsultationer kring ett nationellt försoningsramverk samt i någon mån i överläggningar relaterade till konstitutionsöversynen.

Frihetsberövanden och påtvingade försvinnanden av människorättsförsvarare, fredsaktivister och politiskt aktiva förekommer i hela landet.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Den pågående konflikten mellan regeringens styrkor och AMISOM å ena sidan och Al-Shabaab å den andra fortsätter leda till ett stort antal civila offer. Enligt FN:s stödinsats i Somalia (UNSOM) uppgår siffran till omkring 2 100 dödade och skadade under perioden januari 2018 till och med mitten av maj 2019. Al-Shabaab låg bakom huvuddelen av dessa. Al-Shabaab fortsätter att utföra attacker mot offentliga platser och institutioner, inklusive FN, ofta resulterande i civila dödsoffer.

Information om förhållanden i Al-Shabaab-kontrollerade områden är bristfällig men dess domstolar utdömer straff som innebär övergrepp på de mänskliga rättigheterna, inklusive avrättningar och stympning av händer och fötter. I jakten på inkomst utövar Al-Shabaab våld och hot om våld mot civilbefolkningen för att säkerställa beskattning (så kallad *zakat*). Tvångsrekrytering förekommer.

De nationella säkerhetsstyrkorna och den nationella säkerhetstjänsten har också anklagats för att vara skyldiga till övergrepp mot civilbefolkningen.

Enligt gjorde den nationella armén sig skyldig till 85 civila dödsfall under perioden januari 2016 till oktober 2017.

Interimskonstitutionen förbjuder tortyr, men spridda uppgifter gör gällande att tortyr förekommer. Det begränsade tillträdet till fängelser och anstalter försvårar granskning och insynen i säkerhetstjänstens operationer är obefintlig. Bristen på säkerhet är särskilt allvarlig för marginaliserade grupper vars klanbeskydd är svagt. Dessa befolkningar löper förhöjd risk att utsättas för våld och fördrivning.

Förhållanden på fängelser och anstalter varierar men är ofta mycket svåra. FN:s organ mot brott och narkotika (UNODC) och UNSOM rapporterar om varierande grader av inhuman behandling, i den mån besök kan genomföras överhuvudtaget. Fängelserna är ofta överbelagda och erbjuder otillräcklig sanitet, hälsovård, mat, vatten, ventilation och belysning. Interner måste förlita sig på sina familjer och klanmedlemmar, som ofta betalar kostnader för uppehälle i samband med frihetsberövandet.

Det förekommer att barn och unga som rekryterats av Al-Shabaab grips i samband med säkerhetsoperationer mot Al-Shabaab och hålls fängslade tillsammans med vuxna. Unga kan även fängslas på begäran av föräldrar som en form av disciplinär åtgärd eller för att förhindra att de tvångsrekryteras av Al-Shabaab.

Somalia har alarmerande nivåer av könsrelaterat och sexuellt våld, inklusive konfliktrelaterat sexuellt våld. Enligt FN rapporterades under 2018 331 fall av konfliktrelaterat sexuellt våld mot barn (huvudsakligen flickor), begångna av män i uniform, inklusive soldater i den somaliska armén. Rättssystemet har bristande kapacitet och förmåga att hantera könsrelaterat våld.

Information om människohandel i Somalia är bristfällig och otillförlitlig men handel med kvinnor och flickor förekommer, både inom Somalia och till andra länder. Bland annat rapporteras att kvinnor och flickor rekryteras från Kenyas kustområde till Somalia av Al-Shabaab under löfte om jobb, men istället utnyttjas som sexslavar och tvingas gifta sig med medlemmar ur terroristgruppen. Minderåriga som faller offer för

människohandlare utnyttjas även som arbetskraft och för tiggeri. Särskilt utsatta är kvinnor och barn från marginaliserade grupper och internflyktingar samt de som lever i Al-Shabaab-kontrollerade områden.

Dödsstraff

Dödsstraff utdöms bland annat för mord och för anknytning till Al-Shabaab av både federala och regionala administrationer och förekommer i alla delstater. Rättegångarna sker ofta i hast och interner nekas ibland tillgång till juridiskt ombud. Det finns uppgifter om att militärdomstolar utdömer dödsdomar även mot civila, inklusive minderåriga, efter mycket bristfälliga rättsprocesser.

FN rapporterar att totalt 44 dödsstraff utdömts under 2018 där flertalet domar gäller personer i säkerhetsstyrkor och Al-Shabaab. Tillförlitlig nationell statistik kring det totala antalet avrättningar är inte tillgänglig, men FN uppskattar att 13 personer avrättades 2018, varav två civila.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Interimskonstitutionen förbjuder godtyckligt frihetsberövande men sådana genomförs ändå av regeringsstyrkor såväl som regionala myndigheter, klanmiliser och Al-Shabaab. Säkerhetsorganen, inklusive säkerhetstjänsten, utför utomrättsliga gripanden av stridande som sedan genomgår en utredning, till stora delar utan ett rättsligt ramverk då landet saknar både antiterrorismlagstiftning och lagstiftning gällande säkerhetstjänsten och dess befogenheter.

Det finns inga säkra uppgifter om antalet frihetsberövade i Somalia, men det finns ett mönster av godtyckliga frihetsberövanden och olaglig internering, inte minst av underrättelsetjänsten på federal och regional nivå. Begränsningar av civila och politiska rättigheter sker ofta med hänvisning till nationell säkerhet. Rörelsefriheten i Somalia begränsas i hög grad av konflikten och den säkerhetsrisk som resor i landet innebär.

I Somalia förekommer ett slags uppfostringsanstalter dit ungdomar kan skickas av sina föräldrar om de enligt föräldrarnas uppfattning till exempel har hamnat i fel sällskap, begått kriminella handlingar eller inte upplevs följa sociala och kulturella regler. De frihetsberövade lever ofta

under svåra förhållanden, utsätts för våld och hålls enligt uppgift inlåsta, ibland till och med fastlåsta med kedjor.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Interimskonstitutionen garanterar yttrande- och pressfrihet samt rätten att sprida information. Även delstatskonstitutionerna garanterar yttrandefrihet. Landets medielag, som antogs 2016 är under revidering sedan 2017. Lagen är delvis oförenlig med internationell standard, bland annat vad gäller medias oberoende i förhållande till regeringen.

Somaliska journalister arbetar i en otrygg och politiserad miljö där medieägandet och finansiering av media ofta är sammanflätad med klan- eller politiska linjer. Tidningsläsandet är begränsat. Radio är det mest spridda mediet, ofta med websidor kopplade till radiokanaler. Det finns några få lokala och satellit-TV-stationer. Tillgången till internet är begränsad, medan användandet av mobiltelefoner är mer utbredd på grund av en stark och växande telekommunikationsindustri.

Enligt FN är både federala och regionala myndigheter ansvariga för övergrepp mot journalister. Under perioden 2016–2018 har dock antalet gripanden av journalister och andra akörer inom media minskat med 22 procent jämfört med de två föregående åren. Däremot har frihetsberövanden av personer som på annat sätt utövat sin yttrandefrihet ökat, till exempel demonstranter, politiker, poeter, bloggare och människorättsförsvarare.

Våld mot journalister utövas från flera håll, men Al-Shabaab står för majoriteten av övergreppen. Media är en direkt måltavla för Al-Shabaab. Av 32 journalister och mediaarbetare som skadades i tjänsten under perioden augusti 2016 till juli 2018 ansvarade Al-Shabaab för 30 fall. Under samma rapporteringsperiod mördades åtta journalister varav minst tre av Al-Shabaab. Även säkerhetsstyrkor, inklusive polis och säkerhetstjänst, har gjort sig ansvariga för trakasserier och våld mot journalister.

Somalia rankas på plats 164 av 180 länder i *Reportrar utan gränser* pressfrihetsindex 2019. *Committee to Protect Journalists* rankar år 2018

Somalia för fjärde året i rad på första plats bland länder med hög grad av straffrihet för brott mot journalister.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Den nationella somaliska interimskonstitutionen samt flera delstatskonstitutioner (Puntland, Hirshabelle, South West State och Jubaland), liksom Somaliland garanterar alla förenings- och mötesfrihet. Trots detta kräver det federala inrikesministeriet fortsatt godkännande för alla offentliga sammankomster, med referens till säkerhetssituationen och risken för terrorattacker. Al-Shabaab tillåter inte några sammankomster som inte fått deras godkännande i förväg. I många områden begränsas mötes- och föreningsfriheten i praktiken även av en allmän brist på säkerhet.

Det finns rapporter om att regionala myndigheter begränsar föreningsfriheten. Al-Shabaab tillåter i allmänhet inte civilsamhällsorganisationer att operera inom sina områden. En svag fackföreningsrörelse begränsas av inbördes stridigheter och intressekonflikter mellan olika grupperingar.

Religions- och övertygelsefrihet

Interimskonstitutionen garanterar religionsfrihet, men fastslår samtidigt att islam är statsreligion, förbjuder spridning av andra religioner samt föreskriver att alla lagar måste vara i enlighet med sharia. I praktiken är det socialt oacceptabelt att öppet praktisera någon annan religion än islam. Det fåtal som bekänner sig till andra religioner håller en låg profil och utövar sin tro i slutna sällskap. I Al-Shabaab-kontrollerade områden appliceras en strikt form av sharia baserad på wahhabism. Al-Shabaab förtrycker även andra former av islam, till exempel den i Somalia traditionella sufismen vars religionsutövning Al-Shabaab anser bryter mot sharia.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Den federala regeringen har ratificerat sex av Internationella arbetsorganisationens (ILO:s) åtta centrala konventioner; utestående är

konventionerna nummer 100 rörande lika lön för lika arbete och nummer 138 rörande minimumålder för arbetsföra. Implementeringen släpar dock efter.

Interimskonstitutionen garanterar rätten till facklig anslutning och strejkrätt. Ett förslag till ny arbetslagstiftning har överlämnats till parlamentet för godkännande. Lagen har utarbetats i en konsultativ process mellan stat, arbetsgivare och arbetstagare som även inkluderat internationella samfundet och civilsamhället. Lagförslaget innehåller bland annat en paragraf om icke-diskriminering på en rad grunder, däribland kön och funktionsnedsättning. Könsidentitet nämns inte som diskrimineringsgrund. Lagen förbjuder påtvingat arbete och slaveri.

Arbetsmarknadsministeriet har alltjämt otillräcklig kapacitet att genomföra arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Fackföreningar existerar inom vissa yrkeskategorier, exempelvis för journalister och mediaarbetare. Uppgift saknas om anslutningsgrad till fackföreningar.

Ungefär 70 procent av den somaliska befolkningen är under 30 år och av dessa är uppskattningsvis uppemot två tredjedelar undersysselsatta eller helt utan arbete. Arbetskraftsdeltagandet beräknas till drygt 50 procent, bland kvinnor endast drygt 30 procent. Brist på utbildning, i kombination med den besvärliga säkerhetssituationen och begränsade möjligheter att få tillgång till finansiella resurser och mark, har medfört att kvinnor ofta har lågavlönade arbeten i den informella sektorn.

Barnarbete är utbrett. Barn och ungdomar arbetar vanligen med boskapsskötsel, jordbruk eller i hushåll från en tidig ålder. Barn arbetar också som gatuförsäljare. Den föreslagna arbetslagstiftningen fastställer den undre gränsen för anställning till 15 år.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Hälso- och sjukvården i Somalia är till stor del finansierad med medel från internationellt humanitärt och utvecklingsbistånd samt med privata medel. För 2018 avsattes mindre än 0,5 procent av statsbudgeten till hälsosektorn. Det finns ingen självständig myndighet eller institution med ansvar för kvalitetssäkring och resursfördelning inom sjukvården. Enligt Världshälsoorganisationen WHO är tillgången till hälso- och

sjukvård främst koncentrerad till urbana områden och utförs av privata aktörer eller internationella och nationella civilsamhällesorganisationer. Det finns färre än en klinik per 10 000 invånare och många av dessa används inte till sin fulla kapacitet på grund av personalbrist och infrastrukturrelaterade begränsningar.

Barnadödlighet och mödradödligheten är bland de högsta i världen. Mödradödligheten uppgår till 1 600 av 100 000 födselar. Den utbredda könsstympningen (98 procent av flickor och kvinnor enligt Unicef) medför att det är ofta förenat med direkt livsfara att föda barn. Fertiliteten är fortsatt hög med ett genomsnitt av 6,2 barn per kvinna. Trenden är dock svagt nedåtgående sedan slutet av 1990-talet. Abort är olagligt och tillåts endast när det föreligger hög risk för kvinnans liv. Preventivmedel är tillgängligt i den offentliga hälsosektorn men användning av moderna preventivmetoder är mycket begränsad.

Tillgången till psykiatrisk vård är ofullständigt kartlagd och tillgängligheten mycket bristfällig.

Rätten till utbildning

Interimskonstitutionen ger alla somaliska barn rätt till kostnadsfri utbildning upp till gymnasienivå. I praktiken är utbildning dock varken kostnadsfri, obligatorisk eller universell. Behovet möts idag endast delvis genom ett lapptäcke av institutioner, privata och i mindre utsträckning offentliga, och i många områden har barn endast tillgång till koranskolor. Humanitära aktörer fortsätter att stå för en signifikant del av utbildningsutbudet. Brist på säkerhet, lärare och låg kapacitet hos utbildningsministeriet är några av barriärerna till lika rätt till utbildning.

Endast 40 procent av den vuxna befolkningen kan läsa och skriva. Flickor går genomgående i lägre grad än pojkar i skolan på alla nivåer. Enligt Unicef går runt 30 procent av barnen i grundskolan, varav 40 procent flickor. På landsbygden uppskattas siffran till 18 procent. 26 procent deltar i gymnasieutbildning.

Pågående konflikt påverkar tillgången till utbildning negativt, genom att omöjliggöra för statliga och privata utbildningsaktörer att verka i delar av landet men också genom attacker på skolor. 2018 dokumenterade FN 77

attacker på skolor, jämfört med 64 attacker året innan. De flesta barn som inte går i skolan återfinns i södra och centrala Somalia där Al-Shabaabs inflytande är störst. I denna del av landet är 75 procent av skolorna som existerade innan inbördeskriget antingen förstörda eller stängda.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Enligt Världsbanken lever drygt hälften av Somalias befolkning under fattigdomsgränsen (1.9 amerikanska dollar per dag). Bland hushåll i internflyktingläger är siffran över 70 procent. Närmare två miljoner människor är helt beroende av kontinuerligt livsmedelsbistånd. Somalia är bland de tio länder i världen med högst nivåer av undernäring. Ekonomin är till stor del baserad på boskapsskötsel. Denna sektor beräknas ge mat och arbete till över 60 procent av befolkningen men är samtidigt mycket känslig för klimatrelaterade kriser, exempelvis återkommande torka.

Cirka 60 procent av befolkningen har inte tillgång till rent vatten; på landsbygden är siffran 80 procent. 85 procent av befolkningen har inte tillgång till adekvat sanitet. Marginaliserade grupper löper enligt FN högst risk att dö i samband med svältkatastrofer, som en följd av diskriminerande samhällsstrukturer som påverkar beslutsfattande och distribution av nödhjälp.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Bristen på jämställdhet är omfattande i Somalia och grundar sig i traditioner, uppfattningar och praxis som diskriminerar kvinnor.

Enligt interimskonstitutionen har kvinnor och män lika rättigheter men då det formella rättssystemet fortfarande är svagt och under uppbyggnad finns det stort utrymme för tolkningar av existerande lagar och praxis. Arvssystemet är ett exempel där den konstitutionella bestämmelsen kring kvinnors lika rättigheter står i konflikt med sharialagen, som kraftigt begränsar kvinnors arvsrätt. Traditionella begränsningar kring kvinnors ägande av mark och avsaknaden av ett fungerande rättsligt system som kan garantera kvinnors besittningsrätt bidrar till att begränsa gruppens

rättigheter vad gäller land. Diskriminerande praxis begränsar också kvinnors tillgång till kapital och finansiella tjänster, inklusive banklån.

Våld, inklusive sexuellt våld, mot kvinnor och flickor är ett utbrett problem. Konflikten mellan regeringen och Al-Shabaab, liksom lokala konflikter kring resurser samt återkommande humanitära kriser, har lett till ett stort antal internflyktingar, varav en hög andel är kvinnor och flickor från marginaliserade grupper som är särskilt sårbara för våld och utnyttjande. En rad uppmärksammade och mycket brutala gruppvåldtäkter på unga flickor under de senaste åren har belyst omfattningen av problemen med sexuellt våld. Sexualbrott brukar ofta hanteras i det informella rättssystemet eller genom sharia.

Vissa framsteg har dock skett. Sexualbrottslagstiftning som bland annat kriminaliserar våldtäkt, sexslaveri och sexuellt ofredande har antagits i Puntland och Somaliland, men ännu inte på federal nivå i Somalia. Ett utkast till federal lagstiftning finns men har stött på hårt motstånd i parlamentet och hos religiösa ledare. Lagförslaget är progressivt i många avseenden men innehåller även problematiska komponenter, bland annat avsaknaden av explicit kriminalisering av våldtäkt inom äktenskapet.

Ett nyinrättat kriminaltekniskt laboratorium i staden Garowe har förbättrat möjligheterna att få fram teknisk bevisning och därmed fälla förövare av sexuellt våld. Mobila domstolar har bidragit till att öka tillgången till rättvisa för sexualbrottsoffer. Det finns en rad kvinnoorganisationer i Somalia som verkar för kvinnors rättigheter i huvudsak på gräsrotsnivå, men kvinnorörelsen är splittrad.

Interimskonstitutionen förbjuder kvinnlig könsstympning, vilket likställs med tortyr. I Puntland har en lag antagits som förbjuder sedvänjan. Nationellt pågår arbete med att ta fram ett lagstiftningsförslag som förbjuder alla typer av könsstympning. Somalia har dock alltjämt den högsta förekomsten av kvinnlig könsstympning i världen – uppemot 98 procent.

Barnets rättigheter

Cirka hälften av Somalias befolkning beräknas vara under 14 år. Barn utsätts ofta för grova kränkningar. Tvångsrekrytering till nationella

väpnade styrkor är olagligt. Barn rekryteras dock regelmässigt till väpnade grupper, främst Al-Shabaab.

Alla parter i pågående konflikter fortsätter att begå allvarliga övergrepp mot barn. Enligt FN:s senaste rapport om barn och väpnad konflikt har det skett en kraftig ökning av rekrytering av barn, där Al-Shabaab står för hela ökningen av rapporterade fall. FN har dokumenterat 2 300 fall av rekrytering och användning av barnsoldater under 2018. Under rapporteringsperioden 2012–2018 har FN dokumenterat 11 376 fall.

Den somaliska regeringen åtog sig 2012 att verkställa en handlingsplan mot rekrytering av barnsoldater. Framsteg i implementeringen görs. Den somaliska nationella armén har infört processer för att stoppa rekrytering av barnsoldater. En plan finns för rehabilitering av före detta barnsoldater och regeringen samarbetar med internationella samfundet och civilsamhälleorganisationer som bedriver rehabiliteringscenter och återintegreringsprogram.

Konfliktrelaterat sexuellt våld drabbar ofta barn och straffriheten är utbredd. Under 2018 dokumenterade FN 250 fall av konfliktrelaterat våld mot flickor och ett fall mot pojkar. Förövarna tillhörde Al-Shabaab, regionala styrkor och klanmiliser. Även den nationella armén har gjort sig skyldiga till våldtäkter.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Klanidentitet utgör grunden för social sammanhållning samt politiskt och ekonomiskt inflytande både lokalt och nationellt. Personer tillhörande minoritetsklaner och andra marginaliserade grupper saknar ofta tillgång till makt och beskydd samt är extra sårbara för kort- och långsiktiga effekter av kriser såsom torka. Som konsekvens av detta utgör dessa grupper majoriteten av internflyktingar. Kvinnor och flickor i internflyktingläger är särskilt utsatta för sexualbrott och andra övergrepp då deras klanbeskydd är svagt och lägren lider av brist på infrastruktur, polisbeskydd och annan grundläggande samhällsservice. Tvångsavhysningar och rivning av internflyktingläger förekommer frekvent.

Hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Homosexualitet är förbjudet enligt lag och bestraffas med upp till tre års fängelse. Det finns inga tillgängliga rapporter om diskriminering av hbtq-personer och ämnet är i stort sett tabu i Somalia. Om övergrepp förekommer rapporteras de inte och utreds inte heller av myndigheterna. I Al-Shabaab-kontrollerade områden har det förekommit att dödsstraff utdömts för homosexualitet. FN har fått del av rapporter om att män i Al-Shabaab-kontrollerade områden våldtagits som bestraffning för påstådd homosexualitet. Det uppges vara svårt att verifiera sådana uppgifter, samtidigt som mörkertalet förmodas vara stort på grund av rädsla för att rapportera sådana övergrepp då skyddsmekanismer saknas för berörda brottsoffer.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Somalia har en komplex flykting- och migrationsbild med flyktingar från bland annat Jemen i norr, ett stort antal internflyktingar, samt återvändande från flyktinglägren i Kenya i syd. Enligt FN levde 800 000 somalier i maj 2019 på flykt främst i grannländerna. Migrantarbetare finns inte i någon nämnvärd utsträckning.

I Somalia finns idag uppskattningsvis 2,6 miljoner internflyktingar, varav de flesta i urbana center. Internflyktingar är en extremt sårbar grupp i samhället och utsätts konstant för olika kränkningar och övergrepp, inklusive tvångsavhysningar och lever under svåra förhållanden.

FN:s flyktingkommissarie (UNHCR) har assisterat nästan 90 000 återvändande flyktingar till Somalia sedan 2014, de allra flesta från Kenya. Rädsla för att flyktinglägren i Dadaab i Kenya, där mer än 200 000 somaliska flyktingar befinner sig, ska stängas har bidragit till strömmen av återvändande till Somalia. Förhållanden i Somalia för återvändande flyktingar är ofta svåra.

Somalias svaga institutioner försvårar landets implementering och uppföljning av FN:s flyktingkonvention. Landet samarbetar med UNHCR framförallt vad gäller återvändande från Kenya och internflyktingar. Regionalt så har både Somaliland och Puntland etablerat procedurer och institutioner för asyl, i samarbete med UNHCR. På

federal nivå finns lagar och procedurer för asyl, men inga genomförande eller mottagande institutioner.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Interimskonstitutionen garanterar personer med funktionsnedsättning likhet inför lagen och rätt till stöd för att kunna åtnjuta sina sociala och ekonomiska rättigheter. Även fem av sex provisoriska delstatskonstitutioner innehåller skrivningar som förbinder staten att tillhandahålla stöd till personer med funktionsnedsättning. Somalia ratificerade 2019 FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. En lag antogs i november 2018 om inrättande av en särskild myndighet som ska ansvara för funktionsnedsättningsfrågor. En generell lagstiftning om funktionsnedsättning är under utarbetande.

Personer med funktionsnedsättning utsätts i realiteten ofta för diskriminering, grundad i stigmatisering och nedvärderande attityder. Rapporter förekommer om att kvinnor med funktionsnedsättning utsätts för våldtäkt och tvångsäktenskap. Behovet av skydd för personer med funktionsnedsättning, särskilt flickor och kvinnor, är därför stort. Tvångsvård av personer med psykisk eller kognitiv funktionsnedsättning är vanligt förekommande och förhållanden på sådana vårdinrättningar mycket bristfälliga, både vad gäller fysisk miljö och behandlingsmetoder. Det förekommer att patienter kedjas fast, antingen för att de upplevs farliga eller som bestraffning.

Tillgången till hälso- och sjukvård är mycket begränsad av praktiska skäl såväl som av systemiska brister. Habiliterings- och rehabiliteringsmöjligheter är också små; i den mån de existerar är de ofta tillhandahållna av icke-statliga aktörer såsom somaliska Röda Halvmånen. Det saknas data för antal barn med funktionsnedsättning i skolan. Uppgifter gör gällande att många ordinarie skolor inte accepterar barn med funktionsnedsättning.

VII. EXEMPEL PÅ SVENSKT OCH INTERNATIONELLT ARBETE RÖRANDE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER, DEMOKRATI OCH RÄTTSSTATENS PRINCIPER I SOMALIA

Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Somalia. Genom utvecklingssamarbetet och aktiv dialog med den somaliska regeringen arbetar Sverige på flera områden i Somalia, inte minst vad gäller demokrati och rättsstatsfrågor. Dialog sker bilateralt men även i nära samarbete med EU, FN och andra givare. FN har, förutom en stödmission i Somalia (UNSOM) och en stödinsats till AU:s militära styrka AMISOM, stor närvaro både på utvecklingssidan samt vad gäller humanitär assistans. De flesta stora FN-organ är representerade i landet. EU har ett omfattande utvecklingssamarbete med Somalia som bland annat innehåller bland annat stöd till återuppbyggnad av rättskedjan samt god samhällsstyrning. En strukturerad politisk dialog har inletts mellan Somalia och EU och dess medlemsstater.

Sverige deltar aktivt i givargruppen för mänskliga rättigheter. Stöd till FN som en samlande kraft för det internationella samfundet är centralt i den bilaterala strategin. Bland annat stödjer Sverige enheten för mänskliga rättigheter vid FN:s politiska insats. Prioriterade områden i det svenska biståndet är bland annat stöd till kvinnors och unga människors deltagande i freds- och statsbyggandet, återuppbyggande av det formella rättssystemet, ökad transparens i statliga finanser och satsningar på sexuell och reproduktiv hälsa.

Somalia samarbetar med FN:s utvecklings- och humanitära system och UNSOM under ledning av FN:s generalsekreterares särskilde representant. Samarbetet har dock tidvis utmanats av ansträngda politiska relationer. Som svar på en rekommendation i UPR-processen håller ansvarigt ministerium på att utverka en stående inbjudan till relevanta specialrapportörer. Den oberoende experten på mänskliga rättigheter har tillåtits besöka landet årligen. Regeringen bjöd 2018 in specialrapportören för människorättsförsvarare och den oberoende experten på mänskliga rättigheter för personer med albinism. Somalia invaldes 2019 som medlem i FN:s råd för mänskliga rättigheter.

Sverige stödde finansiellt genom FN och politiskt Somalias deltagande i FN:s universella granskningsmekanism (UPR) i januari 2016. Sverige gav rekommendationerna att Somalia bör ratificera konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, ratificera protokollet till den afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter om kvinnors rättigheter i Afrika, anta och genomdriva lagar och förordningar som förbjuder alla former av våld mot kvinnor, och att lagen om inrättande av en oberoende människorättskommissionen blir kompatibel med Parisprinciperna. Alla dessa rekommendationer accepterades av Somalia.

Vidare rekommenderades Somalia att prioritera utredning och lagföring av höga politiska och militära ledare med befälsansvar för brott mot internationell lagstiftning om de mänskliga rättigheterna, samt se till att civil kontroll av den federala regeringens säkerhetsstyrkor införs. Denna rekommendation noterades.

VIII. RATIFICERING AV CENTRALA KONVENTIONER OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (*International Covenant on Civil and Political Rights*, ICCPR) och det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 1990. Somalia är inte part till det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, ICESCR) ratificerades år 1990. Somalia är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, ICERD) ratificerades år 1975.

Somalia är inte part till konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering mot kvinnor (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, CEDAW) eller det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, CAT) ratificerades år 1990. Somalia är inte part till det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr.

Konventionen om barnets rättigheter, (*Convention on the Rights of the Child*, CRC) ratificerades år 2015. Det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter undertecknades år 2005 men har inte ratificerats. Somalia är inte part till det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, CRPD) ratificerades 2019.

Somalia är inte part till den internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, ICED).

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning (*Convention Relating to the Status of Refugees, 1951 Refugee Convention*) ratificerades år 1978. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1978.

Somalia är inte part till Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen (*Rome Statute of the International Criminal Court*).

Regionala instrument

Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter (*African Charter on Human and Peoples Rights*, ACHPR), ratificerades år 1985. Tilläggsprotokollet om kvinnors rättigheter undertecknades år 2006 men har inte ratificerats.

Afrikanska stadgan om barnens rättigheter och välfärd (*African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, ACRWC), undertecknades år 1991 men har inte ratificerats.